

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА (УЗАГАЛЬНЕННЯ) ВСЕСВІТНЯ

Причини, характер, періодизація Другої світової війни

Причини

Версальська система, яка поставила Німеччину в нерівноправне становище й обділила Японію та Італію; прагнення цих країн до переділу світу.

Загострення суперечностей між великими державами внаслідок світової економічної кризи 1929—1932 рр.

Встановлення та посилення в окремих країнах тоталітарних режимів, які прагнули розширити власний «життєвий простір», захопити сировинні ресурси, ринки збуту товарів, забезпечити себе дешевою робочою силою за рахунок поневолених народів.

Політика умиротворення агресора, яку здійснювали Велика Британія і Франція. Ізоляціонізм США.

Пакт Молотова—Ріббентропа, який засвідчив підтримку Радянським Союзом агресивних планів Німеччини.

Характер

Для країн агресорів — *несправедлива, загарбницька* з метою розширення власних територій, завоювання ринків збуту та джерел сировини.

Для окупованих країн — *справедлива, визвольна*.

Характеристика військових дій на першому етапі війни
(1939 — червень 1941 р.)

Розгром Польщі

1 вересня 1939 р. — напад Німеччини на Польщу.
3 вересня 1939 р. — проголошення Великою Британією та Францією війни Німеччині, відповідно до своїх зобов'язань перед Польщею, але воєнних дій ці країни так і не розпочали (так звана «дивна війна»).

17 вересня 1939 р. — вступ на територію Західної України та Західної Білорусії згідно з пактом Молотова—Ріббентропа радянських військ.

28 вересня 1939 р. — захоплення німцями столиці Польщі — Варшави; підписання між Німеччиною та СРСР договору «**Про дружбу і кордон**», який зафіксував поділ Польщі та уточнив лінію німецько-радянського кордону: Німеччина отримала власне польські землі, СРСР — території Західної України, Західної Білорусії та вплив на Литву.

Входження Північної Буковини, Бессарабії, Латвії, Литви, Естонії до складу СРСР

Червень 1940 р. — на вимоги СРСР Румунія поступилася *Бессарабією та Північною Буковиною*, де більшість населення становили українці: входження Північної Буковини та придунайських українських земель до складу УРСР, розподіл Бессарабії між новою союзною республікою — Молдавською РСР та УРСР.

Літо 1940 р. — утворення в *Латвії, Литві та Естонії* коаліційних урядів, які контролювалися з боку Москви.

3—6 серпня 1940 р. — прийняття Верховною Радою СРСР постанови про входження проголошених Литовської РСР, Латвійської РСР, Естонської РСР до складу Радянського Союзу.

Радянсько-
фінська війна

Жовтень 1939 р. — пропозиція Фінляндії з боку СРСР здати йому в оренду на 30 років порт Ханко, віддати півострів Рибачий, перенести лінію радянсько-фінського кордону на північ від Ленінграда на кілька десятків кілометрів в обмін на територію Карелії. Відмова Фінляндії.

30 листопада 1939 р. — початок радянсько-фінської війни, що тривала 105 днів.

Березень 1940 р. — підписання мирної угоди, згідно з якою Фінляндія втратила Карельський перешийок та район на півночі країни (близько 9 % територій), проте зберегла незалежність.

Окупація Німеччи-
ною Данії, Норвегії,
Бельгії, Голландії

Квітень 1940 р. — напад Німеччини на Данію та Норвегію: капітуляція Данії фактично без опору вже через годину після вторгнення німецьких військ; збройний опір Норвегії, не зважаючи на який більша частина країни була захоплена німецькими військами, а до влади прийшов ватажок норвезьких фашистів В. Квіслінг; початок у Норвегії потужного руху Опору.

10 травня 1940 р. — початок вторгнення військ вермахту до Голландії та Бельгії; *15 травня* — капітуляція голландських збройних сил; *17 травня* — вступ гітлерівських військ до Брюсселя — столиці Бельгії.

14 травня 1940 р. — прорив німцями оборони французів під Седаном.

Оточення під Дюнкерком 340-тисячного угруповання англо-французьких військ, які змогли евакуюватися до Великої Британії.

5 червня 1940 р. — початок наступу згідно з планом «*Рот*» нацистських військ на Париж, до якого вони увійшли через дев'ять днів без бою.

22 червня 1940 р. — підписання в Комп'єнському лісі маршалом А. Петеном від імені французького уряду *акту про перемир'я* з Німеччиною, який передбачав капітуляцію Франції; окупацію Північної Франції німецькими військами; створення у Південній Франції маріонеткового уряду маршала А. Петена зі столицею у м. Віші; повернення Ельзасу та Лотарингії Німеччині.

Битва за Англію

16 липня 1940 р. — підписання А. Гітлером плану захоплення Великої Британії під кодовою назвою «*Морський лев*».

Початок бомбардування німецькою авіацією Лондона та інших міст, яке мало підготувати висадку німецького десанту на Британські острови.

Встановлення морської блокади підводними німецькими човнами Британських островів.

Тимчасова відмова Німеччини від плану захоплення Британії через зростаючі втрати німецької авіації та погіршення погодних умов.

Агресія Німеччини на Балканах

Особливе стратегічне значення німецьке командування приділяло Балканам.

28 жовтня 1940 р. — невдала спроба Італії захопити Грецію, звернення Б. Муссоліні по допомогу до А. Гітлера.

Квітень 1941 р. — напад Німеччини та її союзників — Італії, Угорщини, Румунії та Болгарії на Югославію та Грецію: розгром *Югославії*, унаслідок якого країну було розділено на Сербію та Хорватію, а решту земель поділили Італія, Болгарія, Угорщина та Німеччина; капітуляція *Греції*.

План «Барбаросса»

План «Барбаросса» — кодова назва плану війни Німеччини проти СРСР.

Дата ухвалення	18 грудня 1940 р.
Зміст	Блискавична військова кампанія з повним розгромом Червоної армії. Захоплення європейської частини СРСР по лінії Волга—Архангельськ.
Союзники Німеччини	Японія, Італія, Румунія, Фінляндія, Угорщина.
Головні стратегічні об'єкти	Ленінград, Москва, Центральний промисловий район, Донецько-Криворізький басейн.

Перебіг подій на радянсько-німецькому фронті в 1941–1942 рр.

22 червня 1941 р.	Напад Німеччини на СРСР
23—29 червня 1941 р.	Танкові бої в районі <i>Рівне—Дубно—Луцьк—Броди</i> , які затримали просування ворога в глиб СРСР
Липень 1941 р.	Смоленська битва: форсування Дніпра німецькими військовими угрупованнями та захоплення Смоленська. Контрудари Червоної Армії під Оршею, Вітебськом, Великими Луками і Смоленськом, які змусили німецькі війська вперше в ході Другої світової війни перейти до оборони.
7 липня — 26 вересня 1941 р.	Оборона Києва , яка закінчилася катастрофою для Південно-Західного фронту. Понад 600 тис. осіб загинуло та потрапило в полон; у котлі загинули командуючий фронтом М. Кирпонос і частина офіцерів штабу; захоплення фашистськими військами столиці України
5 серпня — 16 жовтня 1941 р.	Оборона Одеси , яка утримувала значні сили противника і дозволила Червоній армії відійти за Дніпро
10 липня 1941 — 27 січня 1944 р.	Бої за Ленінград: встановлення тривалої блокади міста німцями; здійснення Червоною армією чотирьох невдалих спроб зняти блокаду; неспроможність групи армій «Північ» взяти місто

30 верес-
ня 1941 —
7 січня
1942 р.

Московська битва: розробка німецьким командуванням операції «Тайфун», яка стала початком битви за Москву; ціною героїчної оборони противника було зупинено на підступах до столиці.

Грудень 1941 р. — перехід Червоної армії в контрнаступ, у результаті якого було відкинуто гітлерівців від Москви на 100—250 км; зрив плану «бліцкригу»

30 жов-
тня 1941 —
4 липня
1942 р.

Оборона Севастополя: тривала 250 днів, унаслідок чого було зірвано плани Німеччини знищити Чорноморський флот СРСР

Березень— травень 1942 р.	Любанська операція, мета якої — зняти блокаду Ленінграда, що закінчилася оточенням 2-ї ударної армії та переходом на бік Німеччини її командувача генерала Власова
Травень 1942 р.	Фактичний розгром німцями Кримського фронту: втрати Червоної армії становили 200 тис. осіб, залишено Керч, що ускладнило ситуацію в Севастополі
12—29 травня 1942 р.	Битва за Харків, у ході якої в оточення потрапили війська Південно-Західного фронту під командуванням маршала С. Тимошенка; у полон потрапили 240 тис. осіб
Червень 1942 р.	Захоплення німцями Донбасу та Ростова-на-Дону

Процес формування антигітлерівської коаліції

Антигітлерівська коаліція — це воєнно-політичне об'єднання держав і народів, які під час Другої світової війни боролися проти нацистів Німеччини, фашистів Італії, мілітаристів Японії.

22 червня
1941 р.

Заява прем'єр-міністра Великої Британії У. Черчилля та президента США про солідарність із СРСР.

16 липня
1941 р.

Підписання угоди між урядами СРСР та Великої Британії про спільні дії у війні проти Німеччини

Березень
1941 р.

Прийняття конгресом США закону про ленд-ліз, який надавав право американському уряду постачати різноманітні товари та надавати послуги країнам-союзникам у період Другої світової війни

2 серпня
1941 р.

Обмін нотами між СРСР і США щодо продовження на рік радянсько-американської торгової угоди та про економічне сприяння з боку США Радянському Союзу у війні проти нацистської Німеччини

29 вересня — 1 жовтня 1941 р.	Конференція представників СРСР, Великої Британії та США в Москві, на якій ішлося про конкретні форми співробітництва в період війни
Листопад 1941 р.	США поширили дію закону про ленд-ліз на СРСР, згідно з яким Радянський Союз отримував зброю, військову техніку, стратегічну сировину
1 січня 1942 р.	Підписання Декларації Організації Об'єднаних Націй представниками США, Великою Британією, СРСР та Китаю (згодом приєдналися інші країни)
26 травня 1942 р.	Укладення радянсько-британського договору «Про союз у війні проти гітлерівської Німеччини та її спільників у Європі та про співробітництво після війни»
11 червня 1943 р.	Підписання радянсько-американської угоди «Про принципи, застосовувані до взаємної допомоги у веденні війни проти агресії»

Воєнні дії в Азії та Північній Африці в 1941–1942 рр.

7 грудня 1941 р.	Напад Японії на американську військово-морську базу в Тихому океані Перл-Харбор, у результаті якого було потоплено п'ять лінкорів, ще три сильно пошкоджені; японці втратили 55 осіб, американці — 2400
8 грудня 1941 р.	Оголошення США та Великою Британією війни Японії
Грудень 1941 — чер- вень 1942 р.	Захоплення Японією Таїланду, Бірми, Малайзії, Індонезії, Філіппін
Травень — червень 1942 р.	Морські битви в Кораловому морі та на о. Мідуей у Тихому океані, які дозволили США та Великій Британії зупинити наступ Японії
Червень 1942 р.	Наступ німецько-італійських військ під командуванням генерал-фельдмаршала Е. Роммеля на британські війська в Єгипті, у результаті якого в полон потрапили 33 тис. англійських солдатів
Жовтень 1942 — тра- вень 1943 р.	Нанесення удару англо-американських військ під командуванням Б. Монтгомері та Д. Ейзенхауера по армії Роммеля під Ель-Аламейном; згодом оволодіння військами союзників Північною Африкою

Сталінградська битва

Перебіг
подій

*17 липня—18 листопада 1942 р. — оборонний період.
19 листопада 1942 — 2 лютого 1943 р. — наступаль-
на операція радянських військ, у результаті якої війська
Червоної армії оточили та знищили 330-тисячне угрупу-
вання ворога на чолі з Ф. фон Паулюсом.*

Результат
та історичне
значення

Наступ під Сталінградом перейшов у загальний стра-
тегічний наступ радянських військ.
Противника було відкинуто на 600—700 км.
Битва започаткувала докорінний перелом у ході Дру-
гої світової війни.

Розгром німецьких військ на Орловсько-Курській дузі

Передумови	<p>Рішення німецького командування провести великий наступ на радянсько-німецькому фронті з метою повернення втраченої стратегічної ініціативи.</p> <p>Розробка німецьким командуванням операції «Цитадель», яка передбачала використання для наступу німецьких військ Курський виступ (дугу), що утворився внаслідок зимово-весняного наступу радянських військ.</p>
Перебіг подій	<p><i>5 липня 1943 р.</i> — наступ головних сил на Орловському напрямі.</p> <p>Розгортання найбільшої танкової битви Другої світової війни біля <i>с. Прохорівка</i>.</p> <p><i>12 липня 1943 р.</i> — розгортання наступу радянських військ; перехід німецьких частин до оборони.</p>
Результат та історичне значення	<p><i>5 серпня 1943 р.</i> — визволення міст Орел та Белгород.</p> <p><i>23 серпня 1943 р.</i> — звільнення Харкова.</p> <p>Поразка гітлерівського командування у спробі повернути втрачену стратегічну ініціативу.</p> <p>Перехід німецьких військ до оборони.</p> <p>Курська битва ознаменувала завершення докорінного зламу в ході Другої світової війни.</p>

Наступальні операції Червоної армії

27 січня 1944 р.	Переможне завершення битви за Ленінград, яка тривала 900 днів.
Січень— лютий 1944 р.	<i>Корсунь-Шевченківська операція</i> («Сталінград на Дніпрі»), що поклала початок звільненню Правобережної України, у ході якої було оточено десять гітлерівських дивізій.
Березень— травень 1944 р.	Новий наступ радянських військ, який завершився визволенням від нацистів <i>Миколаєва, Одеси, Тернополя, Кам'янця-Подільського</i> .
26 березня 1944 р.	Вихід радянських військ на лінію державного кордону СРСР із Румунією.
Квітень— травень 1944 р.	Визволення Криму.
Червень 1944 р.	Розгортання бойових дій на Карельському перешийку: прорив укріплення лінії Маннергейма, взяття Виборга, унаслідок якого між СРСР та Фінляндією було укладено угоду про перемир'я та вихід останньої з коаліції.
Червень— липень 1944 р.	Визволення <i>Білорусії</i> внаслідок наступальної операції під кодовою назвою «Багратіон».
Вересень 1944 р.	Визволення <i>Прибалтики</i> ; звільнення портів на Баренцовому морі та Мурманської області.

Визволення території СРСР, перенесення військових дій
у Центральну та Східну Європу

Серпень— вересень 1944 р.	Визволення <i>Румунії</i> в результаті організації повстання румунських патріотів проти диктатури Й. Антонеску на тлі посилення наступу радянських військ; наказ короля Міхая заарештувати диктатора й оголошення війни Німеччині; підписання Румунією перемир'я із СРСР, що підтвердило передачу Радянському Союзу <i>Бессарабії</i> та <i>Північної Буковини</i> .
Вересень 1944 р.	Визволення <i>Болгарії</i> ; прихід до влади прокомуністичного уряду Вітчизняного фронту, який проголосив війну Німеччині.
Серпень— вересень 1944 р.	Визволення <i>Югославії</i> в результаті спільних дій 3-го Українського фронту та підрозділів Народно-визвольної армії Югославії (НВАЮ) під командуванням Й. Броз Тито.
Квітень 1945 р.	Капітуляція в результаті Дебреценської, Будапештської та Балатонської стратегічних операцій останнього союзника нацистської Німеччини в Європі — <i>Угорщини</i> . Визволення Австрії.
Липень 1944 — лютий 1945 р.	Початок визволення <i>Польщі</i> в ході операцій «Багратіон» та Львівсько-Сандомирської; організації польськими патріотами, очолюваними лондонським емігрантським урядом, повстання у Варшаві, яке Червона армія не підтримала (гітлерівці жорстоко придушили повстання, загинуло близько 200 тис. поляків); остаточне визволення Польщі в ході Вісло-Одерської операції.
Травень 1945 р.	Визволення Чехословаччини.

Відкриття другого фронту в Європі

Другий фронт — умовна назва в Другій світовій війні сухопутних бойових дій після висадки союзників (військ Британської імперії та США) у Франції.

6 червня 1944 р.	Відкриття другого фронту: операція «Оверлорд», яка передбачала висадку англо-американського десанту в Нормандії (Північ Франції)
15 серпня 1944 р.	Операція «Енвіл», у ході якої відбулася висадка британської армії та французьких військових частин, сформованих у Британії генералом де Голлем, у Південній Франції
Осінь 1944 р.	Звільнення Голландії та майже всієї Франції, крім району Арденн
Грудень 1944 р.	Контрнаступ німецьких військ в Арденнах
Лютий— квітень 1945 р.	Наступальна операція союзників: оточення великого угруповання німецьких військ, захоплення Руру (Німеччина)
Квітень— травень 1945 р.	Звільнення Італії у взаємодії з італійськими партизанами

Воєнна поразка та капітуляція Німеччини

Січень— травень 1945 р.	Звільнення Східної Німеччини. Останній центр опору нацистської Німеччини — Берлін.
16 квітня 1945 р.	Початок Берлінської операції, у ході якої радянські війська зламали опір гітлерівських військ
30 квітня 1945 р.	Взяття рейхстагу, над яким розвідники 150-ї стрілецької дивізії встановили прапор Перемоги; самогубство А. Гітлера
1 травня 1945 р.	Початок капітуляції Берлінського гарнізону; пропозиція німецького командування розпочати переговори про перемир'я
8 травня 1945 р.	Підписання представниками німецького командування Акта беззастережної капітуляції Німеччини

Розгром Японії

Літо 1944 р.	Стратегія союзників <i>«крок за кроком»</i> : захоплення десантами, за підтримки флоту та авіації, острівних опорних пунктів
Жовтень 1944 р.	Поразка японського флоту поблизу <i>Філіппін</i> ; уперше використані літаки-бомби, керовані льотчиками-камікадзе
Квітень 1945 р.	Висадка союзників в Японії (о. Окінава)
5—9 серпня 1945 р.	Заява СРСР про денонсацію пакту про нейтралітет з Японією, початок бойових дій Радянського Союзу проти Японії
Серпень 1945 р.	Нанесення основного удару радянськими військами по японській Квантунській армії
6 та 9 серпня 1945 р.	Атомне бомбардування американцями японських міст <i>Хіросіми</i> та <i>Нагасакі</i> , унаслідок якого загинуло близько 100 тис. мирних жителів; серед причин цієї акції: збереження життів американських солдатів; помста за Перл-Харбор, попередження СРСР
2 вересня 1945 р.	Підписання Акта про беззастережну капітуляцію Японії. Завершення Другої світової війни

Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини

19 липня — 15 жовтня 1946 р. — Паризька мирна конференція, на якій були остаточно вироблені та узгоджені тексти мирних договорів із Німеччиною та її союзниками.

Сан-Франциська конференція та створення ООН

Організація Об'єднаних Націй (ООН) — міжнародна організація, заснована на конференції в Сан-Франциско на основі Хартії Об'єднаних Націй.

Мета	Підтримка миру та безпеки. Розв'язання міжнародних спорів мирними методами. Розвиток міжнародного співробітництва в економічній, соціальній, культурній сферах. Розвиток поваги до прав людини.
Дата заснування	24 жовтня 1945 р. — набрав чинності Статут ООН.
Керівні органи	Генеральна Асамблея за участю всіх членів ООН; працює посесійно, рішення приймає 2/3 голосів. Рада Безпеки: складається з п'яти постійних (США, СРСР (Росія), Велика Британія, Франція, Китай) і шести (згодом десяти) тимчасових членів, що обираються кожні два роки; питання ухвалюються постійними членами одностайно; може застосовувати військові санкції. Міжнародний Суд розглядає суперечки між державами. Економічна та Соціальна Ради , які вивчають міжнародні проблеми і складають рекомендації для Генеральної Асамблеї. Секретаріат ООН виконує адміністративні функції; його очолює Генеральний секретар.

Процеси над воєнними злочинцями

Нюрнберзький процес

Міжнародний судовий процес над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини, перший в історії міжнародний суд, який визнав агресію найтяжчим кримінальним злочином.

Відбувався у м. Нюрнберг із *20 листопада 1945 по 1 жовтня 1946 р.* в Міжнародному військовому трибуналі.

Притягнення до судової відповідальності вищих державних та військових діячів нацистської Німеччини, яких звинувачували в змові проти миру й людяності, у вчиненні найтяжчих воєнних злочинів.

Порушення питання про визнання злочинними дій керівного складу нацистської партії, штурмових (СА) та охоронних загонів (СС), служби безпеки (СД), державної таємної поліції (гестапо) та генштабу.

До смертної кари було засуджено 12 злочинців, сім — до тривалих термінів або довічного ув'язнення.

Токійський процес

Суд над головними японськими воєнними злочинцями.

Відбувався із *3 травня 1946 по 12 листопада 1948 р.* у Міжнародному військовому трибуналі для Далекого Сходу.

Притягнення до судової відповідальності 28 найвищих японських урядовців за ведення Японією протягом 1928—1945 рр. агресивних воєн проти Китаю, СРСР, США та інших країн, вчинення воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

До страти було засуджено сім осіб, 16 підсудних — до довічного ув'язнення, решту — до різних термінів ув'язнення.